

SZEMLE

**MÓNUS FERENC: A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS
TRENDJEI, LEHETŐSÉGEI ÉS GYAKORLATA A KÖZÉP- ÉS
FELSŐOKTATÁSBAN. CHERD, DEBRECEN, 2020.**

Revákné Markóczi Ibolya: Körkép a fenntarthatóságra nevelés aktuális problémáiról

Az oktatás és nevelés immár több évtizede érvényes feladata a tanulók környezeti, illetve fenntarthatóságra nevelése, a környezeti attitűd, ezen belül a környezettudat, a környezettudatos viselkedés és a környezeti problémák iránti érzelmi hozzáállás folyamatos alakítása, fejlesztése. Ez az oktatás valamennyi szintjét érinti az óvodától a felsőoktatásig, sőt, a fenntarthatóságra nevelés az egész társadalmat átfogó, „lifelong learning” kihívás. A Föld jövője nagymértékben függ attól, mennyire vesszük komolyan a fenntarthatóság problémáit és az azok megoldására irányuló törekvéseinket. A problémák megelőzéséhez, illetve felismeréséhez és sikeres megoldásához szükséges gondolkodásmód kialakítását és fejlesztését minél fiatalabb életkorban kell elkezdenünk – ez az oktatás és társadalom együttes felelőssége.

A fenntarthatóságra nevelés nem újkeletű célkitűzés, állandó kérdés azonban, hogyan történjen a hatékony megvalósítás oktatási keretek között. A Nemzeti alaptanterv kezdettől fogva általános, interdiszciplináris célként jelöli meg a fenntarthatóságra nevelést az iskolában. A valóságban azonban sem a tantárgyi integráció, sem a tanórán és iskolán kívüli lehetőségek biztosítása nem rendszeres sok iskolában, ez pedig csökkenti a nevelés

hatásosságát. A fenntarthatóságra nevelés ilyenkor gyakran definitív jellegű tudásátadást jelent, tankönyvekben megjelenő fogalmak leírását, csak helyenként mozgósítva a környezettudatos viselkedés és szemléletformálás módszereit és eszközeit.

A továbblépéshez feltétlenül szükséges, hogy tisztában legyünk a jelenlegi valós problémahelyzettel. Ehhez pedig Mónus Ferenc könyve kiválóan alkalmas. A kötet egy épp időben érkező, diagnosztizáló, állapotfelmérő, helyzetfeltáró, leíró monográfia, amely a fenntarthatóságra nevelés jelenlegi, elsősorban hazai elméleti és gyakorlati kérdéseivel foglalkozik. Mint ahogy a szerző a bevezetőben írja, a könyv elsődleges célja, „hogy motiválja és a szükséges ismeretekkel, jó példákkal ellássa azokat a középfokú és felsőoktatásban vagy oktatásfejlesztésben dolgozó szakembereket, akik nyitottak rá, hogy tegyenek valamit a jövő generációk megélhetéséért [...]”.

A mű a fenntarthatóságra nevelés különböző dimenzióinak széleskörű elméleti áttekintése után mintegy 198 oldalon, nyolc nagy fejezetben tárgyalja a fenntarthatóságra nevelés jelenlegi hazai jellemzőit.

Az első fejezet, mely a *Pandák, jegesmedvék, matematika – A fenntarthatóság*

nevelés mint a módszertani megújulás úttörője címet viseli, a témát szakmódszertani szempontból közelíti meg. A fejezet értelmezése szerint a fenntarthatóságra nevelés nemcsak tartalmában,

de módszereiben is interdiszciplináris nevelési feladat. Tanítási-tanulási módszerei széleskörű didaktikai palettát rajzolnak fel,

így a tevékenység szükségszerűen meg kell hogy jelenjen az iskolai oktatás, nevelés valamennyi területén, valamennyi tantárgyban. Ezek a módszerek a környezettudatos személyiség kialakításában átfogó szerepűek, és közvetetten a mindennapi életben történő eligazodáshoz, az élet megéléséhez szükséges képességek és készségek birtokába juttatják a tanulókat.

A fenntarthatóságra nevelésben megjelennek a természettudományos nevelés, valamint a társadalomtudományok tanulásának módszerei, s mindez kiegészül a fenntarthatóságra nevelés sajátos módszereivel. Ezek a módszerek, melyeket részletesen is tárgyal a szerző, a teljesség igénye nélkül: az aktív tanulás, nem rutin-szerű, valós problémák kezelésére való felkészülés, a tanulói autonómia erősítése, kapcsolat a hétköznapi élettel, autentikus problémák megfogalmazása, alkalmazni tudás, motiváló tanulási környezet kialakításában rejlő lehetőségek kihasználása, városi környezeti nevelés, városi terepnyakorlatok, kísérletek, vizsgálatok, közvetlen tapasztalás, élményszerzés, környezetetikai tartalmak beemelése az oktatásba, globális neveléssel való foglalkozás, ZöldDÖK létrehozása, demokratikus döntéshozatal tanulása és egyebek.

Ahhoz azonban, hogy ezek a módszerek elérjék céljukat, a pedagógusoknak és a felsőoktatás szereplőinek is szemléletváltásra van szüksége. Csak egy interdiszciplináris

szemléletű, a fenntarthatóság problémáit értő, ismerő, az iránt elkötelezett, annak szellemében élő pedagógus lehet az, aki ezen a területen tanulói környezettudatát,

környezettudatos magatartását érdemben tudja alakítani.

A második, *A fenntarthatóság pedagógiájának kudarca és sikerei* című fejezet egyfajta

kritika és tisztázó elemzés. A reális helyzetképhez ugyanis a kettőt valós arányaiban kell látnunk. A szerző külföldi példákkal igazolja, hogy a fenntarthatóságra nevelés módszereit illetően elsősorban a természettudományos nevelők végeznek vizsgálatokat, s a szociológiai tudományos háttér gyakran elhanyagolt, erősítésre szorul. Ugyanebből az okból a szerző így ír: „[...] keveset tudunk arról, hogy az egyéniségek, illetve társas kapcsolatok hogyan hatnak a természeti érzékenységre, ennek mentális reprezentációjára. Az egyéni tapasztalások sorában feltehetőleg hatványozottan számítanak a megélt egyéni és közösségi diskurzusok [...]”.

Értékelésként a szerző megjegyzi, hogy a fenntarthatóságra nevelés eredményre vezető módszerei között a tantermi, hagyományos módszerekkel szemben a szabadtéri pedagógiai módszerek népszerűsítése, illetve a szociokulturális vonatkozású környezeti problémák érvelésen-ellenérvelésen és véleménynyilvánításon alapuló interaktív feldolgozási lehetőségeinek népszerűsítése a legjelentősebbek és legsikeresebbek. A hatékonyság növelésének azonban elengedhetetlen feltétele az értő, interdiszciplináris szemléletű és érzületű pedagógusok képzése, ami úgy a felsőoktatás, mint a tanártovábbképzések feladata.

A következő fejezet a címében megjelölt dilemmát igyekszik tisztázni: *Környezeti nevelés és/vagy fenntarthatóságra nevelés?* De mint maga a szerző is írja, az effajta

valós problémák kezelésére való felkészülés, a tanulói autonómia erősítése

megkülönböztetés sokkal inkább időrendi, történeti jellegű, mintsem tartalmi különbségekre utalna. A környezeti nevelés fogalmát követte a fenntarthatóságra nevelés fogalmának bevezetése, de a könyv írója szerint lényegében mindkettő „a környezettudatosság (természeti környezetünkkel valófelelős gondolkodás és viselkedés, ennek gazdasági és társadalmi vonzataival) kialakítását, megerősítését, illetve végső soron az emberi társadalmak környezeti fenntarthatóságát szolgálja[...]”.

A fogalmi problémák körüli dilemmák után a negyedik fejezetben – *Körkép: a fenntarthatóságra nevelés hangsúlyai Magyarországon* címmel – helyzetjelentést kapunk a hazai középiskolai

és felsőoktatási fenntarthatóságra nevelés jelenlegi állapotáról. Mindezt hazai és nemzetközi kutatási eredményekre alapozza a szerző. A középiskolák vonatkozásában általános problémaként említi, hogy a fenntarthatóságra nevelés terén az ismeretszintű tudás dominál az attitűd- és szemlélet-jellegű tudás felett. A nagyobb probléma ismételt az, hogy a pedagógusok nevelő munkájában is kis hangsúllyal szerepel a fenntarthatósággal kapcsolatos tudás, illetve attitűd- és szemléletformálás közötti kapcsolat kialakítására irányuló törekvés.

A felsőoktatásban talán még aggasztóbb a helyzet. A szerző szerint bár a fenntarthatóságra nevelés általános célként jelenik meg, a megvalósítás körül problémák vannak, gyakran csak időleges és esetleges megoldások születnek, és azok is többnyire egy-egy oktatóra, tantárgyra korlátozódnak. Mónus Ferenc nemzetközi vizsgálatokra hagyatkozva megjegyzi, hogy azokban a felsőoktatási intézményekben van jelentősebb előrelépés a fenntarthatóságra nevelés terén, ahol az intézmény

vezetői is fokozottabb jelentőségűnek tartják ezt a nevelési feladatot, és maguk is elkötelezettebbek a fenntarthatóság iránt.

Kifejezetten gyakorlatias, jól használható néhány oldal a műben a felsőoktatásban folyó fenntarthatóságra nevelést vizsgáló tanulmányokat közlő folyóiratok jelenleg érvényes, nivós lapokat tartalmazó listája. Valamennyi releváns a témában, ajánlott azon kutatók számára, akik ebben a témakörben vizsgálódnak. Ezeket a lapokat olvasva számtalan ötlet, megvalósítási lehetőség kínálkozik a hazai felsőoktatás számára is.

Az ötödik, *Bepillantás a középiskolai padokba* című fejezet részletesen foglalkozik az ökoiskolák jelenlegi helyzetével, illetve

a fenntarthatóságra nevelésre vonatkozó genderkutatások eredményeivel. Ebben a fejezetben is nyomatékosan megjelenik, hogy amennyiben a fenntartható nevelésre vonatkozó bármilyen hatásvizsgálatot végzünk, abban nem elhanyagolható a tanulók szocioökonómiai háttérvizsgálata, az ilyen összefüggések feltárása. Ugyanis a fenntarthatóságra nevelés épp az a terület, ahol a társadalom részéről érkező nevelést jelentős mértékben befolyásolja, meghatározza a tanulót közvetlenül övező pszichoszociális, gazdasági, társadalmi környezet. Ezek tudatában értelmezi a szerző a jelenlegi állapotokat. Következtetése, hogy az iskolák szervezeti, tantervi átalakítása csak egy lehetőség a fenntarthatóságra nevelés jó irányba történő navigálásához. Emellett nagy hangsúlyt kell fektetni a pedagógusképzésre és pedagógusaink ezirányú továbbképzésére.

Ebben a fejezetben a szerző azokat a kutatásokat is összefoglalja, amelyek a környezettudatosság terén a nemek szerepét elemzik. Azonban más érdekes

a megvalósítás körül problémák vannak, gyakran csak időleges és esetleges megoldások születnek

összefüggésekre is fény derül. Például „[...] a korosztályok között egyértelműen megfigyelhető a szokások átrendeződése, a korosztályra jellemző vásárlási preferenciák vagy energiatakarékosságra való odafigyelés megváltozása. [...]”. A nemekre vonatkozóan kiderül, hogy a legtöbb vizsgálat szerint a fiúknál környezettudatosabbnak tűnnek a lányok.

A hatodik, *Lassan zöldülő felsőoktatás* fejezetcím sugallata az, hogy felsőoktatásunkban, bár az még sok elmaradással küzd a fenntarthatóságra nevelés terén, elindultak, sokszor helyi szinten, olyan törekvések, olyan megvalósítások, amelyek példaértékűek és pozitív iránymutatást adnak. Mivel a felsőoktatási intézmények kiemelkedő szerepet

játszanak a helyi, illetve regionális gazdasági folyamatokban és fejlesztési projekteken – a fenntarthatósággal összefüggésben és attól

függetlenül is –, fontos, hogy olyan munkaerőt bocsássanak ki, aki elkötelezett fenntarthatósági szemlélettel és tudással rendelkezik, és sikeresen szolgálja a gazdaság és társadalom ezirányú elvárásait és törekvéseit. A szerző tételesen felsorolja és elemzi, hogy melyek azok a területek, amelyek konkrétan tehetnek a hallgatóság környezeti attitűdjének és szemléletének hatékony formálásában. Ezek a tanítás, kutatás, tájékoztatás és kampuszműködés. A fejezet ezek után elősorolja a hazai jógyakorlatokat intézményenként – s ennek gyakorlati haszna elsősorban az, hogy felvillantja az intézmények közötti együttműködés lehetőségét.

A hetedik fejezet a *Hálózatok szerepe* címet viseli, és a fentiekkel összefüggésben

a kooperatív és kollaboratív együttműködési lehetőségek fenntarthatóságra nevelésben hasznos formáit taglalja.

A nyolcadik, *Irányelvek, ajánlások a megvalósításhoz* című fejezetben tételes ajánlószózat fogalmazódik meg. Néhány kulcsgondolat ezek közül: fenntarthatósági kompetenciák kialakítása tantárgyakon/ tudományterületeken átívelő módon; a lexikális tudásátadás helyett inkább az érzelmi oldalról való közelítés; szemléletformálás és motiváció problémamegoldás-központúsággal; a képzők képzésének fontossága, illetve a több kutatás igénye.

Az utószó a szerző személyes aggodalmát tükrözi a Föld jövőjét illetően, ökológus szakmája szemszögéből.

Mónus Ferenc

művére már nagy szüksége volt a hazai fenntarthatóságra neveléssel foglalkozó pedagógusoknak és a témával foglalkozó kutatóknak.

felvillantja az intézmények közötti együttműködés lehetőségét

Olyan összefoglalás, kiindulópont a kötet, amihez bármikor nyúlhatunk, ha a jelen állapotokat át akarjuk látni. Van mihez viszonyítani, van honnan elindulni – nagy segítség ez különösen a kutatás számára. Ilyen széleskörű áttekintésre még nem volt példa a hazai fenntarthatóságra nevelés elemző irodalmában. Gyakorlati és elméleti szempontból is jelentős írás, s ezzel együtt olvasmányos, jól tagolt, logikusan felépített monográfia.

Bár a kötet az általános iskolai fenntarthatóságra nevelést nem taglalja, mégis ajánlom valamennyi általános és középiskolai tanárnak, valamint a felsőoktatás szakembereinek, kutatóknak egyaránt.